

Original Article

The Theoretical-Philosophical Framework of "Practice-Based Analysis": A New Approach in Organizational Studies

Zahra Ghafouri ¹, Amir Houshang Nazarpouri ^{2*}, Seyyed Hosein Kazemi ³, Seyyed Najmuddin Mousavi ⁴, Hojjat Vahdati ⁵

1. PhD Candidate in Public Management, Faculty of Economics and Management, Lorestan University, Visiting Scholar at Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

ghafouri.za@fc.lu.ac.ir

2. Associate Professor, Faculty of Economics and Management, Lorestan University, Khorramabad, Iran (*Corresponding Author).

nazarpouri.a@lu.ac.ir

3. Assistant Professor, Faculty of Economics and Management, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

h.kazemi@modares.ir

4. Full Professor, Faculty of Economics and Management, Lorestan University, Khorramabad, Iran

Mousavi.n@lu.ac.ir

5. Full Professor, Faculty of Economics and Management, Lorestan University, Khorramabad, Iran

Vahdati.h@lu.ac.ir

Received: Apr. 28, 2025; Revised: Aug. 31, 2025; Accepted: Oct. 22, 2025

DOI: [10.48308/jpap.2025.239148.1447](https://doi.org/10.48308/jpap.2025.239148.1447)

Abstract

Purpose: Within conventional frameworks of human behavior studies, whether in society or organizations, a dualism of individualistic, agency-based approaches and social, structure-based approaches has often been established. However, a third set of approaches, known as "practice-based studies," has sought to transcend this dualism and seek the link between this dualism in the form of change-stabilization and agency-structure in people's daily behavior. In this sense, the practice-based approach, which has been achieved in efforts to link individual agency and social structure, can study various aspects of human behavior, including organizational behavior, which differs from the previous two approaches (personal and social). However, despite the presentation of numerous theories in the theoretical realm, the methodological foundation of this field is not well known, and this can be a barrier to the use of these approaches in studies in various fields such as organizational behavior.

Design/ methodology/ approach: In studies of the practice field, a wide range of research approaches are used. These approaches can be divided into two general categories: general and specific methodologies. In the general stage; after interviewing the members of the expert panel, the data obtained from the interviews are thematically analyzed; in the first stage, the main and sub-themes are extracted and in the second stage, the sub-themes that refer to "daily activities and actions" are labeled practice and are selected as the "unit of analysis"; in fact, our unit of analysis is "practices" and practices are also referred to current action and everyday activities. In this method, approaches and models of practice theories, such as Schatzki's ontology model, Bourdieu's praxeology model, Boltanski's model, Rakowitz, etc., are usually used to categorize the main themes. In the specific methodology of this field, the praxiography method is introduced, which focuses on everyday details and actions to provide a deeper analysis of practices.

Research Findings: Applying such an approach to organizational studies opens a new window to a deeper understanding of organizations. This approach provides a new understanding of the organization and a new perspective on managerial issues

Copyright: © 2026 by the authors. Published by Shahid Beheshti University. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Limitations & Consequences: Although practice theories contribute to a different understanding of social and organizational issues and phenomena and have significant potential, the methodological literature in this field is nascent and debatable.

Practical Consequences: The results of this type of research are valuable not only for researchers, but also for managers and employees, because by provide new insights, decision-making can become more targeted and effective. Overall, this approach helps us analyze organizational phenomena with precision and from a different angle, and ultimately, achieve a more comprehensive understanding of organizational performance.

Innovation or value of the Article: Practice theories propose a "Copernican revolution" for many seemingly familiar phenomena in organization and management studies, offering the opportunity to reinterpret all conceivable organizational phenomena. The practice-based approach suggests that the fundamental units for understanding organizational phenomena are practices, not merely individual agents. For this reason, practices are prioritized because only when we understand the set of practices involved in a scene of action can we ask what kind of action and "activism" is made possible by these particular circumstances. Practice-based research, as a specific research approach in this field, seeks to understand social phenomena differently by focusing on three dimensions: "material, meaningful, and skillful. Therefore, in order to develop the application of this approach in social and organizational studies, this research has attempted to study and analyze the theoretical methodology of practice theories from the perspective of different researchers, while introducing a real research study to researchers.

Paper Type: Original Paper

Keywords: Qualitative Research, Practice Theory, Interpretive Paradigm, Praxiography, Practice-Based Research.

How to Cite: Ghafouri, Zahra; Nazarpouri, Amir Houshang; Kazemi, Seyyed Hosein; Mousavi, Seyyed Najmoddin; Vahdati, Hojjat (2026). The Theoretical-Philosophical Framework of "Practice-Based Analysis": A New Approach in Organizational Studies. *Public Adm Perspect.*, 16(4), 55-78 (In Persian).

مقاله پژوهشی

چارچوب نظری - فلسفی «تحلیل مبتنی بر پرکتیس»؛ یک رویکرد نوین در مطالعات سازمانی

زهرا غفوری^۱، امیرهوشنگ نظرپوری^{۲*}، سید حسین کاظمی^۳، سید نجم‌الدین موسوی^۴، حجت وحدتی^۵

۱. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه لرستان، فرصت مطالعاتی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

ghafouri.za@fc.lu.ac.ir

۲. دانشیار گروه مدیریت دولتی دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران (*نویسنده مسئول).

nazarpouri.a@lu.ac.ir

۳. استادیار گروه مدیریت دولتی دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

h.kazemi@modares.ir

۴. استاد گروه مدیریت دولتی دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

Mousavi.n@lu.ac.ir

۵. استاد گروه مدیریت دولتی دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

Vahdati.h@lu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۸، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۳۰

DOI: [10.48308/jpap.2025.239148.1447](https://doi.org/10.48308/jpap.2025.239148.1447)

چکیده

هدف: در چارچوب‌های متعارف مطالعات رفتار انسان‌ها چه در جامعه و چه در سازمان‌ها، اغلب دوگانه رویکردهای فردگرایانه مبتنی بر عاملیت و رویکردهای اجتماعی مبتنی بر ساختار استقرار یافته‌اند. در رویکردهای فردگرا، انسان‌ها به عنوان واحدهای تولید معنا و اراده تصور می‌شوند و در رویکردهای ساختارگرا، الگوهای معنایی بین‌ذهنی حاکم بر تعاملات، ساختاری پیشینی برای رفتارها ایجاد می‌کند. با این حال، رویکردهای دسته سوم، موسوم به «مطالعات مبتنی بر پرکتیس (برکنش‌پژوهی)» تلاش کرده‌اند از این دوگانه فراتر رفته و پیوند این دوگانه را در قالب تغییر- تثبیت و عاملیت- ساختار در رفتار روزمره افراد جستجو کنند. در این معنا، رویکرد مبتنی بر پرکتیس که در تلاش‌ها برای پیوند عاملیت فردی و ساختار اجتماعی حاصل شده است، می‌تواند شیوه‌ای در مطالعه وجوه مختلف رفتار انسانی، از جمله رفتار سازمانی باشد که از دو رویکرد پیشین (فردی و اجتماعی) متمایز می‌شود. با این حال و به رغم ارائه نظریات متعدد در حوزه نظری، پایه روش‌شناسی این حوزه چندان شناخته‌شده نیست و این موضوع می‌تواند سدی برای بهره‌گیری از این رویکردها در مطالعات رشته‌های مختلفی نظیر رفتار سازمانی باشد.

طراحی / روش‌شناسی / رویکرد: در مطالعات حوزه پرکتیس (برکنش)، طیف گسترده‌ای از رویکردهای پژوهشی به کار گرفته می‌شود. این رویکردها را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد: روش‌شناسی عام و خاص. در مرحله عام؛ بعد از مصاحبه از اعضای پنل خبرگان، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها تحلیل مضمون می‌شوند؛ در مرحله نخست، مضامین اصلی و فرعی استخراج می‌شوند و در مرحله دوم، به مضمون‌های فرعی که «به فعالیت‌ها و کنش‌های رومزه» اشاره دارد، برچسب پرکتیس زده می‌شود و به عنوان «واحد تحلیل» انتخاب می‌شوند؛ در واقع واحد تحلیل ما «پرکتیس‌ها» هستند و پرکتیس‌ها هم به عمل جاری و فعالیت‌های روزمره اطلاق می‌شوند. در این روش برای دسته‌بندی مضامین اصلی، معمولاً از رویکردها و مدل‌های نظریه‌های پرکتیس مانند «مدل هستی‌شناسی شاتزکی، مدل پراکسیولوژی بوردیو، مدل بولتانسکی، رکویتز و ...» استفاده می‌شود. در روش‌شناسی خاص این حوزه روش پراکسیوگرافی معرفی می‌شود که با تمرکز بر جزئیات و کنش‌های روزمره، به تحلیل عمیق‌تر پرکتیس‌ها می‌پردازد.

یافته‌های پژوهش: به‌کارگیری چنین رویکردی در زمینه مطالعات سازمانی، دریچه‌ای نو به سوی درک عمیق‌تر از سازمان‌ها می‌گشاید. این رویکرد با ارائه فهمی نوین از سازمان، دیدی جدید از مسائل سازمانی را پدیدار می‌کند.

Copyright: © 2026 by the authors. Published by Shahid Beheshti University. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

محدودیت‌ها و پیامدها: گرچه نظریه‌های پرکتیس به فهم متفاوتی از موضوعات و پدیده‌های اجتماعی و سازمانی کمک می‌کنند و دارای پتانسیل قابل توجهی هستند، ولی ادبیات روش‌شناسی این حوزه نوپا و قابل بحث است.

پیامدهای عملی: نتایج حاصل از این نوع پژوهش‌ها، نه تنها برای پژوهشگران، بلکه برای مدیران و کارکنان نیز ارزشمند است؛ چرا که با ارائه بینش‌های جدید، تصمیم‌گیری‌ها می‌توانند هدفمندتر و مؤثرتر شوند. در کل، این رویکرد به ما کمک می‌کند تا پدیده‌های سازمانی را با دقت و از زاویه‌ای متفاوت تحلیل کنیم و در نهایت، به درک جامع‌تری از عملکرد سازمان‌ها دست یابیم.

ابتکار یا ارزش مقاله: هدف این مقاله، صورت‌بندی و معرفی مراحل روش‌شناختی پژوهش مبتنی بر پرکتیس است، لذا با شناسایی مسئله پژوهشی و صورت‌بندی پرسش‌های تبیینی آغاز می‌شود، سپس با ارائه چارچوب مفهومی، به تشریح مبانی نظری، پیش‌فرض‌ها، مفاهیم کلیدی، خاستگاه و عناصر اصلی نظریه‌های پرکتیس می‌پردازد. در گام بعد، روش‌شناسی آن تبیین شده است که بر دو دسته کلی استوار است: روش‌شناسی عام و روش‌شناسی خاص. در بخش پایانی مقاله نیز به‌منظور نشان دادن بُعد کاربردی این رویکرد، مطالعه موردی گان ارائه شده است. در مجموع، مقاله حاضر درصدد است تا یک چارچوب فلسفی - روش‌شناختی نوآورانه برای معرفی رویکرد تحلیل مبتنی بر پرکتیس به جامعه علمی فراهم سازد و بدین‌ترتیب خلأ موجود در عرصه روش‌شناسی این حوزه را پوشش دهد. «تحلیل مبتنی بر پرکتیس (مطالعات برکنش‌پژوهی)» نشان می‌دهد که واحدهای اساسی برای درک پدیده‌های سازمانی، پرکتیس‌ها هستند، نه صرف افراد عامل. به همین دلیل، پرکتیس‌ها در اولویت قرار می‌گیرند، زیرا تنها زمانی که ما مجموعه‌ای از پرکتیس‌های درگیر در یک صحنه عمل را درک کنیم، می‌توانیم پیروسیم که چه نوع عملی و «کنش‌گری‌ای» توسط این شرایط خاص ممکن می‌شود. لذا برکنش‌پژوهی، با تمرکز بر سه بعد «مادی، معنایی، و مهارتی» به دنبال فهم متفاوت پدیده‌های اجتماعی است. بر همین اساس و به‌منظور توسعه کاربرد این رویکرد در مطالعات علوم اجتماعی و به ویژه مطالعات سازمانی، در پژوهش حاضر تلاش شده تا ضمن معرفی مفاهیم، پیش‌فرض‌ها و مبانی نظری، «روش‌شناسی نظریات پرکتیس» از منظر پژوهشگران مختلف مورد مطالعه و واکاوی قرار گیرد و ضمن معرفی یک پژوهش واقعی در دسترس پژوهشگران قرار داده شود.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

کلمات کلیدی: مطالعات کیفی، نظریه پرکتیس، پارادایم تفسیری، رویکرد برکنش‌محور، پرکسیوگرافی، برکنش‌پژوهی.

استناددهی: غفوری، زهرا؛ نظریوری، امیر هوشنگ؛ کاظمی، سید حسین؛ موسوی، سید نجم‌الدین؛ وحدتی، حجت (۱۴۰۴). چارچوب نظری - فلسفی «تحلیل مبتنی بر پرکتیس»؛ یک رویکرد نوین در مطالعات سازمانی. چشم‌انداز مدیریت دولتی، ۱۶(۴)، ۷۸-۵۵.

مقدمه

در طول تاریخ، مطالعات سازمانی شاهد تحولی چشمگیر در نحوه نگرش به ماهیت و عملکرد سازمان‌ها بوده است، به طوری که در چند دهه اخیر، تمرکز مطالعات سازمانی به طور فزاینده‌ای از بررسی «سازمان‌ها به عنوان موجودیت‌ها^۱ یا اشیاء^۲» به بررسی «سازمان به عنوان گفتمان‌های نظری یا پدیده‌ها^۳» و در نهایت به مطالعه «سازمان به عنوان یک فرآیند اجتماعی» در حرکت بوده است (Langley & Tsoukas, 2017). رویکرد موجودیتی با نگاهی دکارتی و تکیه بر دوگانگی ماده و معنا، دنیا را به دو بخش مجزای عین و ذهن تقسیم می‌کند و بر عینیت تأکید دارد و در مقابل رویکرد گفتمانی عمدتاً با نادیده گرفتن جنبه مادی، بر جهان ذهنی تأکید دارد. طرفداران مدرنیست رویکرد موجودیتی در نظریات سازمان، بر مادی بودن موجودات تأکید دارند (Alvesson & Spicer, 2019). در مقابل، طرفداران پست‌مدرن نظریات گفتمانی نقش گفتمان را در شکل‌دهی به واقعیت اجتماعی برجسته می‌کنند (Alvesson & Karreman, 2011). اما در رویکرد آخر یعنی مطالعه «سازمان به عنوان فرآیند اجتماعی» با تلاش برای آشتی هر دو رویکرد، سازمان‌ها به عنوان مجموعه‌ای از تعاملات اجتماعی میان افراد و گروه‌های متجسد متعامل که به تجربیات خود معنا می‌بخشند تعریف می‌شود (Dipboye, 2018).

همسو با رویکرد «سازمان به عنوان فرآیند اجتماعی» رویکرد جدیدی در فضای علوم اجتماعی و حوزه مطالعات سازمانی تحت عنوان «رویکرد مبتنی بر پرکتیس^۴» یا نظریه‌های پرکتیس در حال ظهور است که در آن سازمان به عنوان یک کنشگر اجتماعی فعال در بستر تعاملات اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. نظریه‌های پرکتیس با ارائه یک چارچوب تحلیلی جامع به دنبال برطرف کردن کاستی‌های رویکردهای سنتی پژوهش که عمدتاً بر افراد یا ساختارها تمرکز داشتند، هستند (Arnaud et al., 2018). این نظریه‌ها بنا دارند «تعادلی بین ساختار و عاملیت را برقرار کند» و با تأکید بر تعامل پویا بین ساختارهای اجتماعی و کنش‌های فردی در قالب فعالیت‌های روزمره، به دنبال ارائه تصویری جامع‌تر از پدیده‌های اجتماعی هستند (Nicolini, 2017; Jarzabkowski & Bednarek, 2018). با وجود اینکه نظریه‌های پرکتیس رویکردی نوآورانه در مطالعات اجتماعی ارائه می‌دهند، مفهوم اصلی آنها یعنی واژه «پرکتیس^۵» به دلیل گستردگی معنایی و تعاریف متفاوت، به شدت بحث‌برانگیز است^۶ (Hui et al., 2017)، که البته می‌تواند چالش‌هایی اساسی درباره کاربرد عملی این نظریه‌ها در پژوهش‌های تجربی ایجاد کند (Warde, 2005; Heisserer & Rau, 2015). هوی، شاتزکی و شو (۲۰۱۷) و سایر طرفداران این دیدگاه، بر نقش محوری پرکتیس در شکل‌دهی به زندگی اجتماعی تأکید می‌کنند. به زعم آن‌ها، در میدان عمل است که سیاست‌ها، رویه‌ها و روابط قدرت به شکل ملموس و عینی تجلی پیدا کرده و بر جامعه اثر می‌گذارند (Gherardi, 2019). در واقع این پرکتیس است که نتایج را تولید می‌کند نه سیاست‌ها یا رویه‌ها. به عبارت ساده‌تر، آنچه که در عمل اتفاق می‌افتد مهم‌تر از قوانین و دستورالعمل‌ها است. براون و داگید^۷ (۲۰۰۱) و گولوسورخی و همکاران^۸ (۲۰۱۴) نیز بر اهمیت پرکتیس‌ها برای سازمان‌ها و اینکه تحقیقات مبتنی بر پرکتیس در فهم چالش‌های

1. entities

2. organizations as things

3. Organizations as phenomena

4. Practice-Based Approach

5. Practice

۶. در ترجمه واژه «پرکتیس» می‌توان از پیشوندها و پسوندهای فارسی بهره گرفت؛ به‌ویژه آن دسته که ظرفیت مفهومی لازم برای بازتاب دو بُعد اساسی این واژه، یعنی عاملیت و ساختارمندی را دارا هستند. از آنجا که پرکتیس نقطه تلاقی میان کنش فعال انسانی و چارچوب‌های ساختاری نهادمند است، معادل فارسی آن نیز باید این دو وجه را هم‌زمان در خود جای دهد. واژگانی همچون «برکنش پژوهی، برکنش‌نگاری، کنش‌واره پژوهی و برکنش‌مندی» از جمله ترکیب‌هایی هستند که چنین تلفیقی را ممکن می‌سازند.

7. Brown and Duguid

8. Golsorkhi

اساسی سازمان موثر بوده است، تاکید می‌کنند. آنها بر این باورند که هدف اصلی این مطالعات، ارائه یک چارچوب نظری، فلسفی برای درک ابعاد اجتماعی، مادی و معنایی فعالیت‌های افراد در سازمان است.

علی‌رغم اینکه نظریه‌های پرکتیس به فهم متفاوتی از موضوعات و پدیده‌های اجتماعی و سازمانی کمک می‌کنند و دارای پتانسیل قابل توجهی هستند، ولی ادبیات روش‌شناسی این حوزه نوپا و قابل بحث است (Nicolini, 2013)، چراکه با وجود گسترش روزافزون نظریه‌های پرکتیس در مطالعات اجتماعی و سازمانی، همچنان یک خلأ مفهومی و روش‌شناختی در زمینه کاربرد این دیدگاه در زمینه‌های سازمانی به‌ویژه در بسترهای خاص مانند سازمان‌های دولتی، نهادهای سیاست‌گذار یا ساختارهای بوروکراتیک مشهود است. بسیاری از مطالعات در سطح نظری باقی مانده‌اند و کمتر پژوهشی به‌صورت عملیاتی و روش‌مند، به‌کارگیری نظریه‌های پرکتیس را در تحلیل سازوکارهای واقعی سازمان‌ها نشان داده است. بر این اساس این پرسش مطرح می‌شود که چگونه می‌توان از این رویکرد در حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی نظیر مطالعات سازمانی بهره برد و با استفاده از آن پدیده‌های سازمانی را مورد مطالعه قرار داد؟ برای پاسخ به این سوال، ابتدا به خاستگاه تاریخی و موضوعی این روش خواهیم پرداخت. سپس، پیش‌فرض‌های اصلی آن را بررسی کرده و به تشریح مفاهیم کلیدی که درک آن‌ها برای فهم درست این روش ضروری است، می‌پردازیم. نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه یک چارچوب یکپارچه نظری و روش‌شناختی برای بهره‌گیری از نظریه‌های پرکتیس در تحلیل پدیده‌های سازمانی است. در این پژوهش با تلفیق دیدگاه‌های مطرح‌شده در ادبیات پرکتیس محور و تطبیق آن با اقتضائات پژوهش سازمانی، گامی به سوی کاربردی‌سازی این نظریه در بستر واقعی سازمان‌ها برداشته می‌شود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

خاستگاه تاریخی و موضوعی نظریه‌های پرکتیس

ریشه «نظریه‌های پرکتیس»^۱ را در میان فیلسوفان متقدم باید در آثار ارسطو و در فیلسوفان متأخر در آثار ویتگنشتاین و هایدگر جستجو کرد. ارسطو بین دو نوع فعالیت اصلی، یعنی تولید (poiesis) و عمل (practice یا praxis) تمایز قائل می‌شود پوئزیس، به فعالیت‌هایی اشاره دارد که هدفی خارج از خود عمل دارند. برای نمونه هدف ساختن خانه، خود خانه است؛ پوئزیس به تخصص فنی (Tekhne)^۲ مرتبط است. در مقابل پراکسیس (پرکتیس)، به فعالیت‌هایی مثل نواختن ساز اشاره دارد که هدف آن‌ها در خود عمل نهفته است. لذت بردن از نواختن، خود هدف این عمل است. پراکسیس به حکمت عملی^۳ (فرونسیس^۴) مرتبط است. به عبارت

۱. بحث از معادل‌یابی برای واژه پرکتیس (practice) در فارسی مستلزم حساسیت زبانی و مفهومی بالایی است، زیرا این واژه در علوم اجتماعی و فلسفه دارای بار معنایی چندلایه‌ای است که به سادگی با یک واژه یا اصطلاح ترجمه‌پذیر نیست. در این بخش به معادل‌سازی آن با استفاده از پسوندها و پیشوندهای فارسی می‌پردازیم. از آنجایی که «پرکتیس» محل تلاقی ساختار و عاملیت است؛ لذا نه کنش صرف است (مانند فعل فردی) و نه ساختار صرف (مانند نهادها)، بلکه کنشی است که در درون ساختار شکل می‌گیرد و به‌طور مداوم ساختار را بازتولید یا دگرگون می‌کند. این تعریف چند مؤلفه کلیدی دارد: کنش انسانی (عاملیت)، زمینه‌مندی و قاعده‌مندی (ساختار)، تکرارپذیری/عادت‌مندی (routinization)، نهادمندی در فضا و زمان لذا می‌توان از معادل‌هایی که این ویژگی‌ها را دارند، استفاده کرد مانند: «برکش»

ترکیب «بر» + «کنش» به جنبه ساختارمند بودن کنش اشاره دارد، مشابه کاربرد «برساخت» در برساخت‌گرایی. نشان‌دهنده کنشی است که بر اساس چیزی یا درون ساختاری انجام می‌شود. لذا قابلیت واژه‌سازی ترکیبی دارد: «برکش‌پژوهی»، «برکش‌نگاری»، «برکش‌مندی»، چراکه به‌خوبی تعادل بین ساختار و عاملیت را در دل خود دارد. «کنش‌واره»

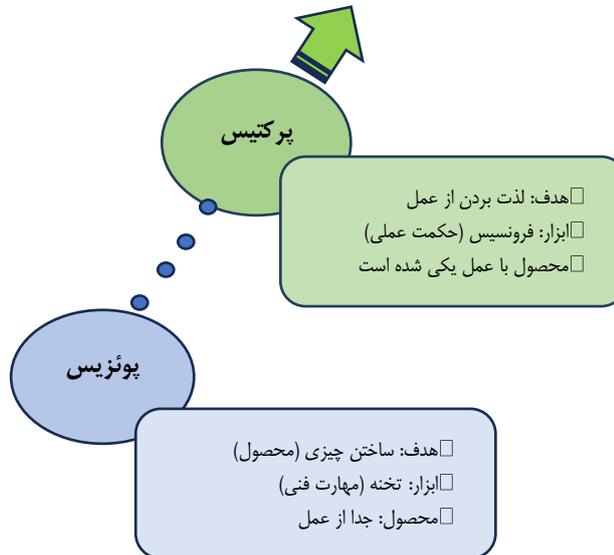
پسوند «واره» معمولاً به معنای شکل یا شبه چیزی است. «کنش‌واره پژوهی» می‌تواند مفهومی نزدیک به کنش مکرر، نهادینه‌شده یا شکل‌گرفته باشد که به استمرار، قالب‌مندی و عادت‌وار بودن کنش اشاره دارد و بر جنبه‌های نهادمند و بازتولیدشونده پرکتیس تأکید دارد. با توجه به هدف تحلیل پرکتیس (تعامل ساختار، عاملیت، و زمان‌مندی) ترکیب‌های، پرکتیس (برکش)، نظریه پرکتیس یا رویکرد برکش محور، تحلیل برکش‌پایه یا برکش‌پژوهی می‌توانند مفید باشند. در مجموع، «برکش» را می‌توان گزینه‌ای مناسب برای ترجمه واژه پرکتیس در تحلیل‌های اجتماعی و سازمانی دانست که هم ساختارمندی و هم عاملیت را در خود دارد.

۲. **تخنه**، به معنای مهارت فنی یا هنری است که برای تولید اشیاء مورد نیاز است.

۳. **فرونسیس**، به معنای حکمت عملی است که برای تصمیم‌گیری درست در موقعیت‌های مختلف زندگی مورد نیاز است.

۴. phronesis

ساده‌تر، پوئزیس به ساختن چیزها و پراکسیس به انجام دادن کارها مربوط می‌شود. ارسطو معتقد است که برای انجام درست یک عمل، علاوه بر دانش فنی، باید به ارزش‌ها و اهداف انسانی نیز توجه کرد (Pickford, 2017).

شکل ۱، مفهوم تولید و عمل در فلسفه ارسطو (Pickford, 2017)

هایدگر در کتاب «هستی و زمان»^۱ (۱۹۶۲) پراکسیس، را به اندازه زبان، منبع معنا می‌داند. او در این اثر به تفصیل در مورد دازاین^۲ و ارتباط آن با نیازها و انجام فعالیت‌های انسانی بحث می‌کند که می‌تواند مبنایی برای دیدگاه‌های نظری پراکسیس باشد. عمل‌گرایی^۳ مانند ویلیام جیمز و جان دیویی^۴ نیز معتقدند که تجربه به عنوان نتیجه عمل و اقدامات محسوب نمی‌شود، بلکه به عنوان یک فرآیند یا جریان مستمر در نظر گرفته می‌شود، که در طی آن عادت‌ها و رویه‌ها به طور مداوم مورد بررسی و تغییر قرار می‌گیرند (Shove et al., 2012: 5). همزمان با اوج‌گیری اندیشه‌های فوکو، در دهه ۱۹۸۰ زمینه برای شکل‌گیری مباحث پراکسیس بیشتر فراهم شد. فوکو بیشتر از اینکه بخواهد یک نظریه کلی ارائه دهد، به دنبال درک چگونگی انجام کارها در موقعیت‌های خاص است. او می‌خواهد ببیند مردم چگونه با هم تعامل می‌کنند و لذا به زبان و گفتگو بسیار اهمیت می‌دهد. به همین دلیل، «تحلیل گفتمان و پراکسیس گفتمانی»^۵ دو اصطلاح کلیدی از اصطلاحات فوکو هستند که در هم پیوند خورده‌اند (Koopman, 2018; Matza, 2013; Bugar & Gadinger, 2018). بوردیو^۶ نیز با وارد کردن مفاهیم پراکسیس به حوزه علوم اجتماعی نقش اثرگذاری در این زمینه ایفا کرد. البته گرچه بوردیو آثاری تحت عنوان «طرح کلی نظریه پراکسیس» (۱۹۷۷) یا «منطق پراکسیس» (۱۹۹۰) به رشته تحریر درآورد، اما باید گفت وی نظریه یکپارچه‌ای از پراکسیس در آثار خود ارائه نداد (Shove et al., 2012: 6).

اگرچه مفاهیم نظریه پراکسیس در علوم اجتماعی در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ برجسته بودند، اما به طور اساسی در آثار «تئودور شاتزکی» مطرح شدند. رویکرد شاتزکی به عنوان یکی از بنیادی‌ترین رویکردها در مطالعات پراکسیس شناخته می‌شود. شهرت او در فلسفه اجتماعی به واسطه کتاب «پراکسیس‌های اجتماعی»^۷ شکل گرفت که در آن، رویکردی ویتگنشتاینی برای درک بهتر

1. Being and Time

2. Dasein

3. pragmatism

4. James and Dewey

5. discourse analysis

6. Bourdieu

7. Social Practices

پدیده‌های اجتماعی و فعالیت انسانی پیشنهاد می‌کند، چراکه رویکرد وی بر نگرش خاصی از کنش انسانی مبتنی است که از کارهای ویتگنشتاین (و هایدگر) نشأت می‌گیرد. شاتزکی تلاش می‌کند تا پلی میان رویکردهای انسان‌محور و ساختارگرایانه‌تر نظریه‌پردازانی چون گیدنز و بوردیو، از یک سو، و از سوی دیگر نسخه‌های رادیکال‌تر پسانسانی نظریه پرکتیس که به ویژه در نظریه «شبکه کنشگر» توسعه یافته‌اند، برقرار کند (Schatzki, 1996; Nicolini, 2013).

چارچوب نظری-
فلسفی ...

۶۲ | صفحه

اندیشه‌های لاتور هم از دهه ۱۹۸۰ به بعد تحول چشمگیری در این زمینه ایجاد کرده است. در تقابل با دیدگاه‌های سنتی که اشیا را صرفاً بازتابی از ساختارهای اجتماعی می‌دانند، لاتور (۲۰۰۰) معتقد است که اشیا نقشی فعال در شکل‌گیری روابط اجتماعی ایفا می‌کنند. اهمیت نظرات لاتور در «نظریه کنشگر- شبکه‌ا» و پر رنگ کردن نقش اشیا و توسعه نظریه‌های پرکتیس، بر کسی پوشیده نیست.

نظر به نضج و رشد گسترده نظریات خانواده پرکتیس، در سال ۲۰۰۲ «آندریاس رکویتز^۱» به دنبال تبیین و تفسیر این تنوع در این رویکردها برآمد. به منظور دستیابی به این هدف، او تلاش کرد تا ویژگی‌های کلیدی مشترکی که در برجسته‌ترین رویکردهای این حوزه وجود دارد را به طور قابل فهمی شرح دهد. او با ارائه «گونه ایده‌آل نظریه پرکتیس» این تنوع را تبیین می‌کند. رکویتز نشان می‌دهد که یک «پرکتیس» به عنوان یک الگوی مفهومی، وابستگی‌های متقابل بین عناصر مختلف را نیز شامل می‌شود. این عناصر شامل: اشکال فعالیت‌های مختلف بدنی و ذهنی، نحوه استفاده از اشیاء، دانش پایه برای درک اطلاعات، حالات عاطفی و دانش انگیزشی، می‌باشند (Shove et al., 2012: 7).

پیش‌فرض‌های رویکرد مبتنی بر پرکتیس

اولین و مهم‌ترین پیش‌فرض این رویکرد را اینگونه می‌توان تعریف کرد: «به جای آنکه سازمان را به عنوان یک مجموعه از افراد در نظر بگیریم، آن را به عنوان خوشه‌ای از پرکتیس‌ها که به هم مرتبط هستند، می‌دانیم». از این منظر، رویکرد مبتنی بر پرکتیس یا نظریه‌های پرکتیس به این دلیل ارزشمند هستند که ما را قادر می‌سازند تا فراتر از تمایزات دوگانه‌ای مانند «خودآگاه و ناخودآگاه» و «تمرکز صرف بر فرد و ذهنیت او» حرکت کنیم (Stanley et al., 2016: 44). لذا پذیرش دیدگاه پرکتیس‌محور می‌تواند از بسیاری از دوگانگی‌های تقلیل‌ناپذیر (مانند؛ کنشگر/سیستم، اجتماعی/مادی، بدن/ذهن و نظریه/عمل) که جهان اجتماعی را توصیف می‌کنند و در دیدگاه‌های سنتی هنوز حل نشده باقی ماندند، جلوگیری کند (Nicolini, 2013: 2; Corradi et al., 2008). پیش‌فرض دیگری که نظریه‌پردازان مطرح می‌کنند این است که رویکرد مبتنی بر پرکتیس، نگرش ما را نسبت به فهم دانش، معنا و گفت‌وگو، به شدت تغییر می‌دهد. از منظر پرکتیس، دانش به طور عمده به عنوان یک نوع مهارت تصور می‌شود که در توانایی انجام یک فعالیت اجتماعی بیان می‌شود (Geiger, 2009: 13). همچنین نظریه‌های پرکتیس نقش حیاتی بدن (بدن‌مندی) و اشیاء مادی را در تمامی مسائل اجتماعی به عنوان یک اولویت مهم مورد توجه قرار می‌دهند (Ortner, 1984). اغلب نظریه‌های پرکتیس، پرکتیس‌ها را به عنوان فعالیت‌های روزانه و بدنی تکراری در نظر می‌گیرند که به واسطه مشارکت فعال یک مجموعه منابع مادی امکان‌پذیر می‌شوند (Yancy Martin, 2003). بنابراین تبعیت از یک پرکتیس موجود به معنای یادگیری چگونه عمل کردن، چگونه گفتگو کردن، چگونه احساس کردن، چگونه انتظار داشتن، و نظایر اینها است (Rouse, 2007: 505).

در مجموع، آنچه رویکرد مبتنی بر پرکتیس را از سایر رویکردها متمایز می‌کند این است که از یک سو برخلاف رویکردهای ساختارگرا، نشان می‌دهد که چگونه دنیای اجتماعی از طریق کنش‌های روزمره ساخته می‌شود. این یعنی دنیای اجتماعی خوشه‌ای از پرکتیس‌ها هست که به طور مدام تولید و بازتولید می‌شوند و نحوه تصور ما را از نظم اجتماعی شکل می‌دهند (Nicolini,

1. ANT

2. Reckwitz

6: 2012). ضمن اینکه از سوی دیگر، دیدگاه مبتنی بر پرکتیس ما را ملزم می‌کند تا نقش عاملان انسانی را مجدد مورد بازنگری قرار دهیم، تا به فهم جدیدی از ماهیت دانش و گفتمان دست یابیم (Shove, 2012: 4).

موضوع و هدف مطالعات مبتنی بر پرکتیس و تمایز آن با دیدگاه‌های سنتی

واژه پرکتیس (Practice) و پراکسیس (Praxis) هرچند به نظر می‌رسد به یک مفهوم اشاره دارند، اما گاه تفاوت‌هایی ظریف بین آن‌ها قائل شده‌اند. به عنوان نمونه، برخی مانند (Cemmis, 2010; Pickford, 2017; Wainwright, 2022; Threborn, 2014) در مطالعات‌شان این دو را هم معنا می‌دانند، اما برخی نظیر گان^۱ (۲۰۲۲) تفاوت‌هایی بین این دو قائل شده‌اند. گان، پرکتیس را مجموعه‌ای از هنجارها و تفسیرهای مشترک می‌داند که راهنمای عمل افراد در موقعیت‌های مختلف است. در مقابل او پراکسیس را ناظر به عملیاتی که در یک محیط یا بستر مشخص (سایت) رخ می‌دهد و نوعی رهنمونی استراتژیک را برای کارگزاران سایت میسر می‌سازد، می‌داند. در واقع، این عملگرایان با استفاده از مهارت‌های «هنرمندان» و بداهه‌پردازانه خود، پرکتیس‌ها را به پراکسیس تبدیل می‌کنند و به این ترتیب، استراتژی‌های سازمانی را پویا و انعطاف‌پذیر می‌سازند. بر همین اساس، ویتینگتون (۲۰۰۶) معتقد است که پراکسیس، ابعاد سازمانی گسترده (کلان) و پرکتیس، جزئیات فردی (خرد) را در بر می‌گیرد. در بخش پیشینه به طور مشروح به مطالعه «گان» می‌پردازیم.

شکل ۲، اصول مرکزی نظریه پرکتیس (ویتینگتون، ۲۰۰۶)

از حیث انسان‌شناختی رکویتز معتقد است نظریات پرکتیس فضای خاصی را برای عاملان^۲ و عاملیت فردی^۳ ایجاد می‌کنند که متفاوت از سایر رویکردهای انسان‌شناختی است. برای نمونه رویکرد «انسان اقتصادی»^۴ به انسان‌ها به عنوان تصمیم‌گیرندگان (نیمه) عقلانی نگاه می‌کند که در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی خود بر اساس منافع شخصی عمل می‌کنند. در طرف مقابل، رویکرد «انسان اجتماعی»^۵ انسان‌ها را به عنوان افرادی تصور می‌کند که در جامعه نقش‌های اجتماعی خود را اجرا می‌کنند و از ارزش‌های اجتماعی برای تصمیم‌گیری‌های خود استفاده می‌کنند. اما در مفهوم «انسان عمل‌گرا»^۶ در نظریه‌های پرکتیس، انسان‌ها به عنوان حاملان و مجریان پرکتیس‌ها و عملیات روزمره جامعه محسوب می‌شوند. آنها به عنوان افرادی دیده می‌شوند که از طریق انجام

1. Organizational Governance: A Praxiography of Three Cricket Clubs in Lancashire

2. agents

3. Individual agency

4. homo economicus

5. homo sociologicus

6. homo practices

پرکتیس‌ها و عملیات اجتماعی، هم خود را شکل می‌دهند و هم تأثیرگذاری فعالی در بافت اجتماعی دارند. به همین دلیل تمام نظریات پرکتیس، برای ابتکار، خلاقیت و عملکرد فردی جایگاه بالایی قائل هستند (Rekowitz, 2002: 251).

چارچوب نظری-

فلسفی ...

۶۴ | صفحه

شکل ۳، مقایسه رویکردهای مختلف انسان‌شناسی در بررسی عاملیت فردی

شکل شماره ۳ نشان می‌دهد حرکت از «انسان اقتصادی» به «انسان اجتماعی» و در نهایت «انسان عمل‌گرا» دارای بار معنایی عمیقی است و به‌درستی روند ارتقاء سطح تحلیل انسان در نظریه‌های اجتماعی را به تصویر می‌کشد. از همین رو، خط صعودی بالای شکل، نشان‌دهنده حرکت از سطوح ساده‌تر و ساختارگرایانه‌تر به سوی دیدگاهی چندلایه، پویا و بازاندیشانه نسبت به انسان است. همچنین نشان‌دهنده ارتقاء از کنش‌های واکنشی به کنش‌های سازنده و تحول‌زا و افزایش عاملیت و خودبازتابی فرد در بافت اجتماعی است. در همین راستا، نظریه‌های پرکتیس، با تمرکز بر کنش‌ها و فعالیت‌های روزمره، دیدگاهی متفاوت از رویکردهای سنتی ارائه می‌دهند. به جای اینکه زندگی اجتماعی را صرفاً در ساختارها یا ذهنیت‌های افراد جستجو کنند، این نظریه‌ها بر چگونگی شکل‌گیری و تغییر زندگی اجتماعی در دل کنش‌های روزمره تأکید دارند (Reckwitz, 2002; Schatzki, 2005).

ابعاد «مادی، مهارتی و معنایی» در مطالعات مبتنی بر پرکتیس

رویکردهای نظری مختلفی در این حوزه مبنای الگوسازی هستند، که یکی از مهمترین آنها چارچوب رکویتز می‌باشد (Rekowitz, 2002) معتقد است که یک پرکتیس شامل سه عنصر کلیدی است که به یکدیگر مرتبط هستند:

عنصر مادی^۱ که نشان می‌دهد پرکتیس‌ها به طور ذاتی با «مواد» مرتبط هستند و شامل اشیاء، کالاهای مصرفی، زیرساخت‌ها، فناوری‌ها، انواع مختلف فعالیت‌های بدنی و فیزیکی، نحوه استفاده از اشیاء، و دانش‌بنیادی برای درک معلومات، می‌شود.

عنصر مهارتی^۲ که در قالب آن انواع متعددی از دانش‌بنیادی، درک معلومات، فعالیت‌های فیزیکی و فناوری‌ها با هم جمع می‌شوند و عنصر «شایستگی» را تشکیل می‌دهند و شامل مهارت، تکنیک و دانش عملی می‌شود.

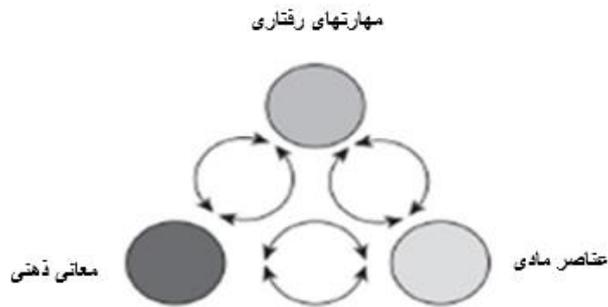
عنصر معنایی^۳ آنچه را که رکویتز به‌عنوان فعالیت‌های ذهنی، احساسات و دانش ذهنی توصیف می‌کند، می‌توان در عنصر گسترده‌ای به نام «معانی ذهنی» قرار داد. تبیین این قلمرو دشوار است، زیرا اندیشمندانی که در حوزه نظریه پرکتیس مطالعه داشتند

1. Material

2. Competency

3. Meaning

در مورد چگونگی توصیف معنا، بیان احساسات، انگیزه‌ها و ایده‌ها، اتفاق نظر ندارند. معنا شامل حالات عاطفی، انگیزشی، بیان احساسات، اهداف و وظایف، انواع مختلف فعالیت‌های ذهنی، ایده‌ها و آرزوهای نمادین می‌شود (Shove et al., 2012: 14).

شکل ۴، ابعاد و عناصر پرکتیس (Shove et al., 2012)

وقتی پرکتیس‌ها بر اساس روابط متقابل بین عناصر «مادی، معنایی و مهارتی» تعریف شدند، با احتمالات زیادی روبرو هستیم:

- چه کسانی در این روابط درگیر هستند؟
- چگونه می‌توان بین این عناصر پیوند ایجاد کرد؟
- چگونه می‌توان معانی و مادیات جدید را ایجاد کرد؟
- پرکتیس‌ها چگونه افراد به کار گرفته شده را جذب می‌کنند؟
- چگونه از طریق شبکه‌های اجتماعی گسترده، جوامع پرکتیسی به وجود می‌آیند؟
- چگونه افراد با پرکتیس‌ها مواجه می‌شوند؟ و سپس حامل آنها می‌شوند؟
- حالت‌های چرخش بین عناصر چگونه است؟
- پرکتیس‌ها چگونه موجود می‌شوند، تغییر می‌کنند و باز تولید می‌شوند؟

روش‌شناسی مطالعات مبتنی بر پرکتیس

در مطالعات حوزه پرکتیس، طیف گسترده‌ای از رویکردهای پژوهشی به کار گرفته می‌شود. این رویکردها را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد:

روش‌شناسی عام

این روش، عموماً از جنس روش‌های پژوهش کیفی می‌باشد؛ که یکی از رایج‌ترین آنها روش تحلیل مضمون یا تحلیل محتوای کیفی است که بعد از مصاحبه از اعضای پنل خبرگان، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها تحلیل مضمون می‌شوند؛ در مرحله نخست، مضامین اصلی و فرعی استخراج می‌شوند و در مرحله دوم، به مضمون‌های فرعی که «به فعالیت‌های روزمره» اشاره دارد، برچسب پرکتیس زده می‌شود و به عنوان «واحد تحلیل» انتخاب می‌شوند؛ در واقع واحد تحلیل ما «پرکتیس‌ها» هستند و پرکتیس‌ها هم به عمل جاری و فعالیت‌های روزمره اطلاق می‌شوند. در این روش برای دسته‌بندی مضامین اصلی، معمولاً از رویکردها و مدل‌های نظریه‌های پرکتیس استفاده می‌شود (Buger & Godinger, 2018: 35-69). برخی از چارچوب‌های نظری که در این حوزه مبنای الگوسازی و مضمون‌پردازی هستند عبارتند از:

«مدل هستی‌شناسی شاتزکی^۱»

شامل «درک عملی (نحوه انجام کارها)، قواعد (محدودیت‌ها و امکانات)، ساختارهای غایی-عاطفی (اهداف و انگیزه‌ها) و درک‌های کلی (معنایی که به پرکتیس می‌دهیم)» که به عنوان چارچوب تحلیل استفاده می‌شود و با استفاده از آن پژوهشگر می‌تواند نحوه تعامل افراد با اشیاء، مهارت‌ها و دانش آن‌ها و همچنین معناهایی که به این تعاملات می‌بخشند را بررسی کند. در واقع شاتزکی با ارائه این هستی‌شناسی پیچیده از «مکان (سایت)»، دیدگاه‌های سنتی در مورد نظم اجتماعی را به چالش می‌کشد. وی برای اجتناب از مفاهیم ساختارگرایانه، از استعاره‌هایی مانند «شبکه»، «تغییرپذیری»، «چندگانگی» و «درهم‌تنیدگی»^۲ استفاده می‌کند (Schatzki, 2002: 152). صفحه | ۶۶

«مدل پراکسیولوژی بوردیو^۳»

بر مفاهیمی مانند (عادت‌واره، میدان (عرصه) و سرمایه) تمرکز دارد. با استفاده از این مدل، پژوهشگر می‌تواند نقش ساختارهای اجتماعی و قدرت را در شکل‌گیری پرکتیس‌ها بررسی کند. «عادت‌واره» همان مجموعه‌ای از تمایلات و عادات درونی که فرد در طول زندگی اجتماعی کسب می‌کند و رفتارهای او را در موقعیت‌های مختلف هدایت می‌کند. «میدان» فضای اجتماعی که در آن افراد و گروه‌ها برای کسب سرمایه‌های مختلف (مانند قدرت، ثروت، دانش) با هم رقابت می‌کنند. «سرمایه» منابع و دارایی‌هایی که افراد برای موفقیت در یک میدان از آن‌ها استفاده می‌کنند. این سرمایه‌ها می‌توانند اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی یا نمادین باشند. «دوکسا» اعتقادات و مهارت‌هایی که در یک میدان خاص به‌طور ناپیدا پذیرفته شده‌اند و به‌عنوان «واقعیت طبیعی» تلقی می‌شوند.

«مدل رکویتز^۴»

بر سه بعد مادی، معنایی و مهارتی تأکید دارد و مطابق آن پژوهشگر می‌تواند به بررسی جزئیات و پیچیدگی‌های پرکتیس‌ها ضمن تأکید بر پیوند پویا و متقابل میان آنها بپردازد.

«مدل بولتانسکی^۵»

بر اساس جامعه‌شناسی عمل‌گرایانه بولتانسکی بر مطالعه مناقشات و توجیهاتی که بازیگران در تعاملات اجتماعی ارائه می‌دهند، تمرکز دارد. این رویکرد از مضامین کلاسیک پراگماتیسم مانند «ظرفیت خلاق، موقعیت‌های مناقشه به‌عنوان لحظات تغییر، توجیه‌گری، و مفهوم نظم به‌مثابه نتیجه مذاکرات روزمره» استفاده می‌کند.

«نظریه شبکه-کنشگر^۶»

در روایت لاتور بر روابط بین عوامل انسانی و غیرانسانی، مانند نهادها، فناوری‌ها و اشیاء، در شکل‌گیری پرکتیس‌ها تأکید می‌کند. «شبکه-کنشگر» شبکه‌ای از انسان‌ها و غیرانسان‌ها (مانند اشیاء و فناوری‌ها) است که در تعامل با یکدیگر در شکل‌دهی به فرآیندهای اجتماعی و سیاسی مشارکت دارند. «اجراوارگی^۷» به عنوان یکی از ویژگی‌های این شبکه‌پدیدان مناسبت که اعمال و شبکه‌های

1. Schatzki, 1996

2. mesh, shifting, multiple, and interweaving

3. Bourdieu, 1977

4. Reckwitz, 2002

5. Boltanski, 2011

6. ANT

7. performativity

اجتماعی در حال ساخته شدن هستند و همیشه نیاز به تلاش و نگهداری دارند تا به پایداری برسند. ایده مهم دیگر این است که «غیرانسان‌ها» یعنی اشیاء، فناوری‌ها و عناصر غیرانسانی نیز به‌عنوان بازیگران در شبکه‌های اجتماعی و سیاسی عمل می‌کنند.

«مدل حکومت‌مندی^۱ میشل فوکو»

بر روش‌هایی تحلیل نحوه ایجاد و حفظ پرکتیس‌های حکمرانی تأکید دارد. «حکومت‌مندی» اشاره به پرکتیس‌های حکمرانی دارد که از طریق مجموعه‌ای از فناوری‌ها و شیوه‌ها اعمال می‌شود و افراد را تحت کنترل و هدایت قرار می‌دهد. در این حالت، «دیرینه‌شناسی» به معنای بررسی تاریخی و تحلیلی چگونگی شکل‌گیری مفاهیم و نظام‌های فکری و اعمال قدرت است و «مسئله‌مندی^۲» فرآیندی است که در آن مسائل خاص به‌عنوان موضوعاتی نیازمند مدیریت یا کنترل تعریف می‌شوند.

«مدل رویکرد روایتی و داستان‌پردازی^۳»

بیان می‌دارد روایت‌ها یا پرکتیس‌های داستان‌گویی برای فهم چگونگی ساخت و حفظ نظم‌های اجتماعی توسط کنشگران اساسی هستند. با مطالعه روایت‌ها و داستان‌هایی که کنشگران تعریف می‌کنند، می‌توان نحوه تثبیت پرکتیس‌ها را بررسی کرد. «روایت» داستان‌ها و توضیحاتی که کنشگران در مورد تجربیات و اقدامات خود می‌گویند تا معنا به آن‌ها ببخشند را مورد اشاره دارد. «پیکربندی روایی» فرآیندی است که در آن روایت‌ها ترتیب داده می‌شوند تا فهم مشترکی از واقعیت ایجاد کنند. «سازمان‌دهی روایی» چگونگی استفاده از داستان‌ها برای ایجاد نظم در محیط‌های پیچیده و درهم‌تنیده است.

روش‌شناسی خاص

همسو با گسترش نظریه‌های پرکتیس توجه به توسعه طرح‌های پژوهشی مختص این حوزه نیز افزایش یافت؛ با این هدف که روش‌شناسی یا روش‌شناسی‌هایی خاص به طور ویژه برای مطالعه پرکتیس‌ها طراحی شود و به ابعاد مختلف کار و فعالیت‌های روزمره انسان‌ها بپردازد. یکی از مهم‌ترین این روش‌ها، پرکسیوگرافی^۴ است که با تمرکز بر جزئیات و کنش‌های روزمره، به تحلیل عمیق‌تر پرکتیس‌ها می‌پردازد و جزء روش‌شناسی ویژه این حوزه محسوب می‌شود (Buger & Godinger, 2018: 131). در ادامه به معرفی این روش پرداخته می‌شود.

پراکسیوگرافی

اصطلاح پراکسیوگرافی (کنش‌نگاری) نشان می‌دهد که مطالعه‌ی پرکتیس‌ها بسیار شبیه به قوم‌نگاری^۵ و روش‌های سنتی‌تر مانند قوم‌شناسی^۶ و علوم اجتماعی تفسیری است. با این تفاوت که پراکسیوگرافی کمتر به «ethno» (فرهنگ گروه‌های قومی) و بیشتر به «پراکسیس» (پرکتیس) تمرکز دارد. نکته حائز اهمیت این است که علاقمندی پژوهشگر در قوم‌نگاری، مردم است اما هسته اصلی پرکسیوگرافی، مطالعه پرکتیس‌های رایج است.

رکویتز (۲۰۰۸) معتقد است پراکسیوگرافی به عنوان یک رویکرد تحقیقی، به دنبال درک معنا و مفهوم پدیده‌های اجتماعی است. این رویکرد از روش‌های کیفی و تفسیری استفاده می‌کند و بر اهمیت زمینه اجتماعی و فرهنگی تأکید دارد (Reckwitz, 2008).

1. governmentality

2. Problematization

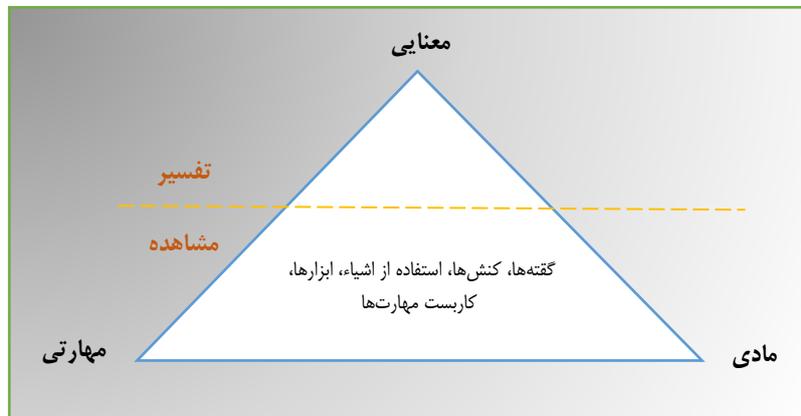
3. Narratives and storytelling

4. praxiography

5. ethnography

6. Ethnomethodology

195). اگر «بعد معنایی، مادی و مهارتی» را به عنوان سه عنصر اصلی پرکتیس در نظر بگیریم، می‌توانیم اصلی‌ترین مسئله پراکسیوگرافی را «بازسازی معنای این عناصر و هماهنگی آن‌ها دانست» (شکل ۵ را ببینید)

شکل ۵، درک معنا و مفهوم پدیده‌های اجتماعی با تاکید بر عناصر پرکتیس

پراکسیوگرافی از یک سو بسیار ساده به نظر می‌رسد؛ کافی است به اطراف خود نگاه کنیم و ببینیم مردم چه کار می‌کنند و از چه چیزهایی استفاده می‌کنند، اما همزمان مستلزم تأملات پیچیده است، لذا باید فراتر از صورت‌های آشکار به دنبال معنای پنهان در پس این اعمال و اشیاء بود؛ چراکه فعالیت بدنی و اشیاء پیرامونی اغلب به سرعت دسترسی‌پذیر و بدون نیاز به روش‌های تفسیر پیچیده به طور مستقیم قابل مشاهده هستند. پژوهشگر باید مشاهدات و شنیده‌ها را ثبت کند.

تکنیک‌های مورد استفاده برای فعالیت در این سطح را در جدول ۱ شاهد هستید، که در سه دسته «مطالعه میدانی، گفتگو و مصاحبه، و تحلیل متن» بیان شده‌اند. از سوی دیگر، پراکسیوگراف‌یست نگران دانش زمینه‌ای ضمنی^۱ نیز هست. بازسازی دانش زمینه‌ای نیازمند تفسیر است. همانطور که در شکل بالا نشان داده شده است، پراکسیوگراف‌یست در دو سطح عمل می‌کند، «یک سطح مشاهده و یک سطح تفسیر». آنچه پراکسیوگرافی را پیچیده می‌کند، این ساختار دوگانه مشاهده و تفسیر ساختارهای ضمنی معنا است (Buger, 2014: 388).

در پژوهش‌های پرکتیس محور، به‌ویژه در رویکرد پراکسیوگرافی، گردآوری داده‌ها تنها به مشاهده محدود نمی‌شود، بلکه ترکیبی از روش‌های کیفی گوناگون برای دسترسی به لایه‌های مختلف کنش اجتماعی به کار گرفته می‌شود. هر یک از این روش‌ها با هدف درک عمیق‌تر از فعالیت‌های روزمره، معانی نهفته در کنش‌ها، و بازتولید ساختارهای اجتماعی طراحی شده‌اند. در جدول زیر، انواع روش‌های گردآوری داده در پراکسیوگرافی به همراه مزایا و معایب هر یک ارائه شده است. این طبقه‌بندی به پژوهشگران کمک می‌کند تا بر اساس اهداف تحقیق و بستر مطالعه، روش مناسب‌تری را برای تحلیل پرکتیس‌ها انتخاب نمایند.

جدول ۱: نحوه گردآوری داده‌ها در روش پراکسیوگرافی (Buger & Godinger, 2018: 104)

مزایا	معایب	مطالعه میدانی
ثبت و ضبط در لحظه (امکان ثبت دقیق وقایع و رفتارها در همان زمان رخداد)	منابع گسترده و دسترسی دشوار (حجم بالای داده‌ها و مشکل در مدیریت و تحلیل آن‌ها)	

^۱. implicit background knowledge

مشاهده مشارکتی	کسب تجربه مستقیم و عمیق از پدیده مورد مطالعه از طریق مشارکت فعال در آن	در محیط‌های شلوغ و پیچیده، دسترسی طولانی‌مدت دشوار است: نیاز به زمان و تلاش زیاد برای جمع‌آوری داده‌ها در محیط‌های پیچیده
مشاهده رویدادهای خودقوم‌نگاری ^۱	تجربه مستقیم و شخصی از پدیده مورد مطالعه از دیدگاه یک فرد درون گروه	تعهد طولانی‌مدت و مدیریت چالش‌برانگیز (نیاز به زمان و انرژی قابل توجه برای برنامه‌ریزی، اجرا و تحلیل تحقیق)
دنبال کردن ^۲	امکان پیگیری مستقیم فعالیت‌ها و رفتارها	نیاز به مذاکره مداوم (ضرورت برقراری ارتباط و توافق با افراد مورد مطالعه برای دسترسی به اطلاعات)
اقدام پژوهی ^۳	حالت مشارکتی و تولید دانش مشترک (همکاری با افراد مورد مطالعه در تولید دانش جدید)	از دست دادن استقلال علمی و ریسک مشارکت (احتمال تحت تأثیر قرار گرفتن توسط باورها و ارزش‌های افراد مورد مطالعه)
گفتگو و مصاحبه	تولید تفاسیر مشترک (به کمک گفتگو می‌توان به درک مشترکی از موضوع رسید و بینش‌های جدیدی ایجاد کرد)	تنها مشاهده غیرمستقیم (تنها به اطلاعاتی که افراد ارائه می‌دهند دسترسی داریم و نمی‌توانیم به طور مستقیم رفتارها را مشاهده کنیم).
مشارکت‌کننده	مشارکت فعال (افراد به طور فعال در ایجاد دانش جدید مشارکت می‌کنند و صرفاً یک شنونده نیستند)	تحلیل پس از وقوع رویداد (اطلاعات جمع‌آوری شده پس از وقوع رویداد تحلیل می‌شوند و ممکن است جزئیات مهمی از دست برود)
خبیره (متخصص)	تفسیر مشترک و استفاده از دانش پیشین (با استفاده از دانش و تجربه افراد می‌توان به تفسیرهای عمیق‌تری از داده‌ها دست یافت)	تفسیرهای دست دوم (اطلاعات به دست آمده ممکن است تحت تأثیر تعصبات و برداشت‌های شخصی افراد باشد)
گروه کانونی	دانش جمعی و ارزیابی‌های مشترک (با گفتگو با گروهی از افراد می‌توان به درک جامع‌تری از موضوع رسید)	تفسیرهای دست دوم (اطلاعات به دست آمده ممکن است تحت تأثیر تعصبات و برداشت‌های گروهی باشد)
تحلیل متن	امکان مطالعه موارد غیرقابل مشاهده (می‌توان به اطلاعاتی دست یافت که از طریق روش‌های دیگر قابل دسترسی نیست)	عدم مشاهده مستقیم و تولید مشترک (نمی‌توانیم به طور مستقیم با افراد در تعامل باشیم و اطلاعات را به صورت مشترک تولید کنیم)
اسناد شخصی ^۴	دسترسی به نشانه‌هایی درباره فعالیت‌ها و ارزیابی‌ها (از طریق اسناد شخصی می‌توان به باورها، احساسات و رفتارهای افراد پی برد)	دشواری دسترسی به روایت‌های ایده‌آل (ممکن است اسناد موجود کامل یا صادقانه نباشند)
تفسیر پرکتیس	توصیف‌ها و ارزیابی‌های بین‌الذهانی (می‌توان به توصیف‌ها و ارزیابی‌های مختلف افراد درباره یک موضوع دسترسی پیدا کرد)	دشواری دسترسی به روایت‌های ایده‌آل (ممکن است اسناد موجود کامل یا صادقانه نباشند)
آثار بصری و مادی	مشاهده غیرمستقیم پرکتیس‌ها (می‌توان به فعالیت‌های افراد از طریق آثار بصری و مادی پی برد)	دشواری تفسیر (تفسیر این آثار ممکن است پیچیده و نیازمند دانش تخصصی باشد)

استراتژی اصلی پژوهش پراکسیوگرافی

علاوه بر روش‌ها و تکنیک‌های گوناگون گردآوری داده که در بالا اشاره شد، پراکسیوگرافی بسته به هدف پژوهشگر در قالب استراتژی‌های مختلفی قابل انجام است. پنج استراتژی اصلی پژوهش در پراکسیوگرافی را می‌توان به صورت زیر بیان کرد (Buger and Godinger, 2018):

1. Auto-ethnography Event Observation
 2. Shadowing
 3. Action Research
 4. Ego-Documents

بازسازی شبکه‌های اجتماعی

- هدف؛ توصیف ارتباطات و روابط بین افراد و گروه‌های درگیر در یک فعالیت خاص.
- روش کار؛ با ترسیم نمودارهای ارتباطی و تحلیل تعاملات می‌توان به درک بهتری از ساختار و پویایی شبکه‌های اجتماعی دست یافت.

چارچوب نظری-تحلیل عناصر تشکیل‌دهنده یک پرکتیس

- فلسفی ... هدف؛ مطالعه یک پرکتیس عینی و واحد با هدف شناسایی عناصر سه‌گانه «معنا، مواد و مهارت».
- روش کار؛ با بررسی دقیق مراحل انجام یک پرکتیس می‌توان به عناصر اصلی آن پی برد که این پرکتیس از چه فعالیت‌ها و گفتمان‌هایی تشکیل شده و چگونه این عناصر با هم ترکیب می‌شوند تا پرکتیس را شکل دهند.

۷۰ | صفحه

مطالعه زمینه‌های پرکتیس

- هدف؛ در اینجا هدف بررسی یک سایت^۱ متمایز (یا زمینه) که میزبان پرکتیس‌های مختلف است؛ در واقع همان محیطی که پرکتیس‌ها در آن رخ می‌دهند و تأثیر این محیط بر شکل‌گیری و تغییر پرکتیس‌ها.
- روش کار؛ با تحلیل ویژگی‌های فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی یک مکان می‌توان به درک بهتری از چگونگی شکل‌گیری و تغییر پرکتیس‌ها در آن مکان دست یافت.

تحلیل نقش اشیاء در پرکتیس‌ها

- هدف؛ بررسی اینکه چگونه اشیاء و ابزارها در شکل‌گیری و انجام پرکتیس‌ها نقش ایفا می‌کنند.
- روش کار؛ با مطالعه ابزارها، مواد و فناوری‌های مورد استفاده در یک پرکتیس می‌توان به درک بهتری از چگونگی شکل‌گیری و تغییر پرکتیس‌ها دست یافت.

مطالعه تغییر و تحول پرکتیس‌ها

- هدف؛ مطالعه یک موقعیت مشکل‌ساز با هدف تبیین چگونگی به چالش کشیده شدن پرکتیس‌های قبلی و تشکیل پرکتیس‌های جدید.
- روش کار؛ با مطالعه موقعیت‌هایی که در آن پرکتیس‌ها با چالش مواجه می‌شوند می‌توان به درک بهتری از فرایند تغییر و تحول پرکتیس‌ها دست یافت.

در نهایت، باید گفت نحوه ارائه نتایج و گزارش پژوهش در پژوهش‌های پرکسیوگرافی، عبور از مرزهای شیوه‌های متعارف نوشتار علمی است و یک پرکسیوگرافست به جای ارائه نسخه قطعی از زندگی اجتماعی باید به دنبال ایجاد الگوهای آموزنده، قابل فهم و گویا پیرامون موضوع مورد علاقه باشد (Mueller, 2016).

تحلیل مطالعه موردی (پژوهش انجام شده به روش پرکسیوگرافی)

در مطالعه‌ای نوآورانه، کریستوفر نیل گان^۲ (۲۰۲۲) به تحلیل حکمرانی در باشگاه‌های ورزشی داوطلبانه با رویکرد پرکسیوگرافی پرداخته است. این پژوهش با هدف پاسخ به چالش‌های مفهومی و عملیاتی حکمرانی در باشگاه‌های محلی کریکت، به‌ویژه در سطح روابط غیررسمی و تعاملات روزمره درون‌سازمانی انجام شده است.

مطالعه گان با تمرکز بر سه باشگاه کریکت (A,B,C) در منطقه لانکشاير انگلستان، از روش‌های کیفی متنوعی شامل مشاهده مستقیم، مصاحبه، تحلیل اسناد بهره گرفته و از منظر نظریه پرکتیس اجتماعی و رئالیسم انتقادی آن‌ها را تحلیل کرده است. انتخاب این باشگاه‌ها به دلایلی چون فقدان مطالعات پیشین، اهمیت و قدمت باشگاه‌ها، پراکندگی جغرافیایی، و قابلیت دسترسی صورت گرفته است.

1. Site

2. Christopher Neil Gunn

گان تلاش کرده تا ضمن بهره‌گیری از مفاهیم نظری شاتزکی، نیکولینی و ویتینگتون، چارچوبی ترکیبی را برای تبیین سازوکارهای حکمرانی در قالب «پرکتیس‌ها» و «پراکسیس‌ها» ایجاد کند (در شکل شماره ۲ اشاره شد). گان با اتکا به فلسفه رئالیسم انتقادی، تلاش می‌کند لایه‌های زیرین کنش‌های حکمرانی را از طریق پرکتیس‌های روزمره و تعاملات غیررسمی استخراج کند.

در واقع، وی با استفاده از نظریه پرکتیس، نشان می‌دهد که برای درک بهتر حکمرانی، باید به جای نگاه کردن به قوانین و ساختارهای رسمی، به نحوه تعامل افراد در سازمان و فعالیت‌های روزمره آن‌ها توجه کنیم. به عبارت ساده‌تر، این پژوهش می‌خواهد به ما بگوید که برای بهبود حکمرانی در سازمان‌ها، باید بدانیم که افراد داخل سازمان چه می‌کنند، چه می‌اندیشند و چه چیزی برای آن‌ها مهم است. لذا این چارچوب نظری به پژوهشگر کمک می‌کند تا به عمق مکانیزم‌های پیچیده حکمرانی در این باشگاه‌ها پی ببرد. گان در جدول زیر، به صورت مقایسه‌ای، ویژگی‌های حکمرانی در سه باشگاه مختلف کریکت (A، B و C) را بررسی قرار می‌دهد.

جدول ۲ مجموعه ویژگی‌های حکمرانی برای هر باشگاه

معیار	باشگاه A	باشگاه B	باشگاه C
هیئت حاکمه مشخص (کمیته)	بله	بله	بله
هیئت امنای منصوب شده	کمیته اجرایی	کمیته عمومی	کمیته عمومی
جلسات منظم	۵ سال	۵ سال	۴ سال
خلاصه یادداشت‌های جلسات	بله، ماهانه	بله	بله، ماهانه
موضوعات مطرح شده و اقدامات محول شده پیگیری شده	بله	بله	بله
کمیته‌های فرعی	بله، متنوع	بله، متنوع	بله، متنوع
جلسه مجمع عمومی برگزار شده	بله	بله	بله
قانون و اسناد بالادستی	بله	بله، قوانین باشگاه	بله، قوانین باشگاه
انتخابات سالانه	بله	بله	بله
سیاست‌ها	بله، بی‌شمار	بله	بله
وظایف و مسئولیت‌های محول شده	نه برای همه موقعیت‌ها	نه برای همه موقعیت‌ها	نه برای همه موقعیت‌ها
گزارش حسابرس مستقل	بله	بله	بله
گزارش ممیزی منتشر شده	بله	بله	بله

با بررسی ستون‌های مختلف جدول می‌توان به این نتیجه رسید که هر سه باشگاه از ساختار حکمرانی نسبتاً خوبی برخوردار هستند. «وجود هیئت حاکمه، برگزاری جلسات منظم و تهیه خلاصه جلسات» نشان از توجه این باشگاه‌ها به فرآیندهای تصمیم‌گیری و نظارت است. همچنین، انتشار گزارش حسابرسی و ممیزی نیز نشان از شفافیت مالی در این باشگاه‌ها دارد.

جدول ۳، اجزای حکمرانی (اصول و پرکتیس‌ها)

مؤلفه‌های حکمرانی	شواهد (در چارچوب پرکتیس و پراکسیس)		
	باشگاه A	باشگاه B	باشگاه C
یک تصمیم‌گیرنده مشخص	بله	بله	بله
بدنه یا گروه	کمیته اجرایی	کمیته عمومی	کمیته عمومی
ارزش‌ها و فرآیندهای دموکراتیک	بله	بله	بله

بله	بله	بله	مشارکت و ارتباط ذی نفعان
بله	بله	بله	پاسخگویی
بله	بله	بله	شفافیت
بله	بله	بله	برنامه‌ریزی
بله	بله	بله	نظارت و بررسی عملکرد
وجود شواهد اخیر، افزایشی	وجود شواهد اخیر، افزایشی	وجود شواهد اخیر، افزایشی	تنوع درون کمیته‌های حکمرانی
بله	بله	بله	کنترل‌ها، نظارت متقابل
بله	بله	بله	تفکیک قوا
بله، اما قابل انتخاب مجدد است	بله، اما قابل انتخاب مجدد است	بله، اما قابل انتخاب مجدد است	مدت زمان مشخص تصدی
بله	بله	بله	تمرکز بیرونی
بله	بله	بله	پرکتیس‌های اخلاقی و عادلانه
بله، تا حدودی	بله، تا حدودی	بله، تا حدودی	نقش‌ها و مسئولیت‌های تعیین شده
بله	بله	بله	امانتداری
بله	بله	بله	اینار

یکی از یافته‌های مهم پژوهش گان، وجود همگنی قابل توجه در پرکتیس حکمرانی باشگاه‌های مختلف بود. علی‌رغم تفاوت‌های ظاهری، هر سه باشگاه از الگوهای مشابهی از حکمرانی پیروی می‌کردند. ساختار کلی، فرآیندها، اهداف و نتایج این باشگاه‌ها بسیار به هم شبیه بود. البته، تفاوت‌هایی هم وجود داشت؛ برای نمونه باشگاه A به دلیل اینکه چندین رشته ورزشی را پوشش می‌داد، کمیته‌های بیشتری داشت. باشگاه C هم اخیراً به یک باشگاه چندورزشی تبدیل شده بود. مهم‌ترین شباهت‌ها مربوط به چالش‌هایی بود که این باشگاه‌ها با آن‌ها روبرو بودند. باشگاه‌ها برای تطبیق با شرایط جدید، تغییرات جزئی اما مهمی در پرکتیس‌های کاری خود ایجاد کردند. این تغییرات و نتایج آن‌ها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۴ تغییرات صورت گرفته و نتایج حاصله

نتایج	تغییر در پرکتیس‌ها / پراکسیس
عملکرد بهتر، ثبت بیشتر اقدامات تکمیل شده، اعضای راضی و کمیته راضی، حضور بهتر در جلسات (نسبت به گذشته)، کمیته‌های متنوع‌تر از نظر جمعیت	تغییرات در سبک و رویکرد جلسات کمیته: جلسات کوتاه‌تر، متمرکز بر نتایج، با ارتباطات سریع پس از جلسات و یادآوری‌های بعدی. جلسات کمتر خصمانه و بیشتر مبتنی بر همکاری، افزایش توافق در تصمیم‌گیری‌ها. باشگاه A
توجه بیشتر به موضوعات خاص علمی، تصمیم‌گیری سریع‌تر.	کمیته‌های فرعی بیشتر: استفاده از گروه‌های فرعی کوچک‌تر، مخصوصاً برای موضوعات ضروری و خاص
- بهبود مدیریت درآمدها و هزینه‌ها - بهبود پرکتیس‌های حرفه‌ای مدیریت - ذی‌نفعان راضی و قدردان، به‌ویژه از: ماهیت پاسخگو و قابل دسترسی کمیته‌ها و اعضای آنها تلاش‌های آن‌ها برای بهبود و افزایش ارتباطات سرمایه‌گذاری در امکانات باشگاه رشد عضویت، درآمدها و کاهش هزینه‌ها افزایش تعداد اعضای زن	* گرایش بیشتر به ذی‌نفعان، از جمله افزایش پرکتیس‌های ارتباطی و تشخیص نیاز به ارائه یک محصول و خدمات رقابتی. * استفاده از رسانه‌های اجتماعی مختلف برای افزایش ارتباطات و بازخورد اعضای باشگاه. * برنامه‌ها، تیم‌ها و رویدادهای اجتماعی جدید برای پاسخگویی به نیازهای جمعیت‌های مختلف.

یافته‌های پژوهش گان نشان می‌دهد که هر سه باشگاه مورد بررسی، علی‌رغم تفاوت‌های سازمانی، از اصول مشابهی در حکمرانی پیروی می‌کنند؛ اصولی نظیر شفافیت، پاسخگویی، دموکراتیک بودن و مشارکت ذی‌نفعان. با این حال، در نحوه اجرا و تطبیق با شرایط محیطی تفاوت‌هایی نیز مشاهده شد. برای نمونه، باشگاه A با گسترش کمیته‌های فرعی و بازطراحی شیوه جلسات، توانست کارآمدی تصمیم‌گیری و رضایت اعضا را به شکل محسوسی ارتقا دهد. همچنین، استفاده از رسانه‌های اجتماعی، طراحی رویدادهای اجتماعی و تعامل نزدیک‌تر با ذی‌نفعان از جمله پرکتیس‌هایی بود که در جهت تقویت حکمرانی محلی اتخاذ شده بود.

از منظر نوآوری روشی، این مطالعه نمونه‌ای برجسته از کاربرد نظریه پرکتیس در تحلیل حکمرانی در بستر نهادهای داوطلبانه ورزشی به‌شمار می‌رود. پژوهش گان نشان می‌دهد که چگونه با تحلیل لایه‌های عملی و غیررسمی حکمرانی، می‌توان به درکی واقع‌بینانه‌تر، زمینه‌مندتر و کاربردی‌تر از عملکرد سازمان‌ها دست یافت. همچنین، تلفیق نظریه پرکتیس اجتماعی با پارادایم رئالیسم انتقادی، امکان تفسیر ساختارهای علی پنهان در پس کنش‌های روزمره را فراهم ساخته و افق‌های جدیدی برای مطالعات آینده در این حوزه گشوده است.

به‌طور کلی، این پژوهش نمونه‌ای شاخص از کاربرد خلاقانه نظریه‌های پرکتیس در مطالعات تجربی است که با فاصله گرفتن از رویکردهای تقلیل‌گرایانه، به فهمی لایه‌مند، زمینه‌مند و پویا از حکمرانی نائل می‌شود. دلالت این مطالعه برای دیگر پژوهشگران آن است که مطالعه سازمان نه از بیرون، بلکه از درون کنش روزمره‌ی کنشگران آن ممکن است، و روش پرکسیوگرافی، ابزار مؤثری برای این هدف فراهم می‌سازد.

یافته‌ها

این پژوهش در پی تولید داده‌های تجربی جدید بوده، بلکه هدف اصلی آن صورت‌بندی و معرفی مراحل روش‌شناختی پژوهش مبتنی بر پرکتیس است. از این رو، آنچه در مقاله به‌عنوان «یافته‌ها» ارائه شده، نه داده‌های میدانی، بلکه مجموعه‌ای از تبیین‌های روش‌شناختی است. مطالعه حاضر با شناسایی مسئله پژوهشی و صورت‌بندی پرسش‌های تبیینی آغاز می‌شود، سپس با ارائه چارچوب مفهومی، به تشریح مبانی نظری، پیش‌فرض‌ها، مفاهیم کلیدی، خاستگاه و عناصر اصلی نظریه‌های پرکتیس می‌پردازد. در گام بعد، روش‌شناسی آن تبیین شده است که بر دو دسته کلی استوار است: روش‌شناسی عام و روش‌شناسی خاص. در زمره روش‌های عام، رویکردهای کیفی همچون تحلیل مضمون مورد استفاده قرار می‌گیرند که در آن چارچوب‌های نظری متنوعی نظیر مدل‌های شاتزکی، بوردیو، رکویتز، بولتانسکی، لاتور، فوکو و رویکردهای روایتی به کار گرفته می‌شوند. در مقابل، روش‌شناسی خاص در این حوزه «پراکسیوگرافی» است که به‌طور ویژه برای مطالعه پرکتیس‌ها طراحی شده است. پراکسیوگرافی به دلیل تمرکز بر فعالیت‌های روزمره و بهره‌گیری هم‌زمان از مشاهده و تفسیر، یکی از نوآوری‌های اساسی در تحلیل مبتنی بر پرکتیس به‌شمار می‌رود. در بخش پایانی مقاله نیز به‌منظور نشان دادن بُعد کاربردی این رویکرد، مطالعه موردی گان ارائه شده است. در مجموع، مقاله حاضر درصدد است تا یک چارچوب فلسفی - روش‌شناختی جامع برای معرفی رویکرد تحلیل مبتنی بر پرکتیس به جامعه علمی فراهم سازد و بدین ترتیب خلأ موجود در عرصه روش‌شناسی این حوزه را پوشش دهد. «تحلیل مبتنی بر پرکتیس (مطالعات برکنش‌پژوهی) نشان می‌دهد که واحدهای اساسی برای درک پدیده‌های سازمانی، پرکتیس‌ها هستند، نه صرف افراد عامل. به همین دلیل، پرکتیس‌ها در اولویت قرار می‌گیرند، زیرا تنها زمانی که ما مجموعه‌ای از پرکتیس‌های درگیر در یک صحنه عمل را درک کنیم، می‌توانیم پی‌ریسیم که چه نوع عملی و «کنش‌گری‌ای» توسط این شرایط خاص ممکن می‌شود. لذا برکنش‌پژوهی، با تمرکز بر سه بعد «مادی، معنایی، و مهارتی» به دنبال فهم متفاوت پدیده‌های اجتماعی است. بر همین اساس و به منظور توسعه کاربرد این رویکرد در مطالعات علوم اجتماعی و به ویژه مطالعات سازمانی، در پژوهش حاضر تلاش شده تا ضمن معرفی مفاهیم، پیش‌فرض‌ها و

مبانی نظری، «روش‌شناسی نظریات پرکتیس» از منظر پژوهشگران مختلف مورد مطالعه و واکاوی قرار گیرد و ضمن معرفی یک پژوهش واقعی در دسترس پژوهشگران قرار داده شود.

بحث و نتیجه‌گیری

چارچوب نظری- «رویکرد مبتنی بر پرکتیس» نشان می‌دهد که واحدهای اساسی برای درک پدیده‌های سازمانی، پرکتیس‌ها هستند، نه صرف افراد فلسفی ...^۱ به همین دلیل، پرکتیس‌ها در اولویت قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر، نظریات پرکتیس پیشنهاد می‌دهند که موضوع مورد بررسی در فعالیت‌های سازمان و مدیریت باید فعالیت‌های مدیریتی و کارآفرینی باشد، نه مدیران و کارآفرینان؛ پرکتیس‌های استراتژی‌سازی و فروش باشد، نه استراتژیست‌ها و فروشندگان؛ پرکتیس‌های رهبری باشد، نه خود رهبران. بر این اساس، به‌کارگیری دیدگاه مبتنی بر پرکتیس می‌تواند منجر به گشوده شدن یک گنجینه بالقوه برای پژوهشگران علوم اجتماعی و حوزه سازمان به طور خاص فراهم آورد. علت این است که دیدگاه مبتنی بر پرکتیس، این ایده را در خود جا می‌دهد که سازمان به عنوان نتیجه‌ای از فرآیند ساخت معنا ظاهر می‌شود، اما از این ایده که ساخت معنا، یک فرآیند ذهنی ناشناخته، یک شکل تبادل نمادین یا یک فرآیند انتزاعی هماهنگی مبتنی بر فرآیندهای ارتباطی مشخص موجد سازمان باشد (Weick, 1979; Hutchins, 1995) خودداری می‌کند. بدین ترتیب، ساخت معنا و دانش به میزان بیشتری مورد تأکید قرار می‌گیرند، اما در فعالیت‌های مادی و گفتمانی، بدنی، اشیاء، عادات و پیگیری‌هایی که در زندگی اعضای سازمان حضور دارند، رصد می‌شود.

به‌کارگیری چنین رویکردی در زمینه مطالعات سازمانی، دریچه‌ای نو به سوی درک عمیق‌تر از سازمان‌ها می‌گشاید. رویکرد مبتنی بر پرکتیس با ارائه فهمی نوین از سازمان، دیدی جدید از مسائل سازمانی را پدیدار می‌کند. چراکه نظریات پرکتیس یک «انقلاب کوپرنیکی» را برای بسیاری از پدیده‌های به ظاهر آشنا در مطالعات سازمان و مدیریت پیشنهاد می‌دهند و فرصت بازتفسیر تمام پدیده‌های سازمانی قابل تصور را ارائه می‌دهند. نتایج حاصل از این نوع پژوهش‌ها، نه تنها برای پژوهشگران، بلکه برای مدیران و کارکنان نیز ارزشمند است؛ چرا که با ارائه بینش‌های جدید، تصمیم‌گیری‌ها می‌توانند هدفمندتر و مؤثرتر شوند. در کل، این رویکرد به ما کمک می‌کنند تا پدیده‌های سازمانی را با دقتی و از زاویه‌ای متفاوت تحلیل کنیم و در نهایت، به درک جامع‌تری از عملکرد سازمان‌ها دست یابیم.

گرچه نظریه‌های پرکتیس به فهم متفاوتی از موضوعات و پدیده‌های اجتماعی و سازمانی کمک می‌کنند و دارای پتانسیل قابل توجهی هستند، ولی ادبیات روش‌شناسی این حوزه نوپا و قابل بحث است.

نتایج حاصل از این نوع پژوهش‌ها، نه تنها برای پژوهشگران، بلکه برای مدیران و کارکنان نیز ارزشمند است؛ چرا که با ارائه بینش‌های جدید، تصمیم‌گیری‌ها می‌توانند هدفمندتر و مؤثرتر شوند. در کل، این رویکرد به ما کمک می‌کنند تا پدیده‌های سازمانی را با دقتی و از زاویه‌ای متفاوت تحلیل کنیم و در نهایت، به درک جامع‌تری از عملکرد سازمان‌ها دست یابیم.

توصیه به سایر پژوهشگران

توصیه‌های زیر برای گسترش و تعمیق مطالعات پرکتیس در حوزه‌های مختلف به‌ویژه در زمینه تحول سازمانی، حکمرانی و سیاست‌گذاری ارائه می‌شود. این توصیه‌ها در دو محور اصلی ارائه می‌گردد: نخست، گسترش رویکرد پرکتیس از طریق تلفیق نظری با سایر نظریه‌ها و دوم، تمرکز بر مطالعه تغییر و تثبیت پرکتیس‌ها به‌عنوان یک جریان مطالعاتی مستقل.

^۱. practitioners

۱. گسترش رویکرد پرکتیس از طریق ترکیب نظری

یکی از مهم‌ترین توصیه‌ها این است که پژوهشگران مسیر تلفیق رویکرد پرکتیس با سایر نظریه‌ها و رویکردهای مفهومی را ادامه دهند. برخی از نظریه‌ها و دیدگاه‌هایی که پتانسیل ترکیب با رویکرد پرکتیس را دارند عبارت‌اند از:

- **نظریه‌های تغییر سازمانی**؛ این ترکیب می‌تواند به تحلیل خرد از تغییرات پرکتیس‌ها درون ساختارهای نهادی کمک کند.

- **نظریه توانش (affordance)**؛ نظریه توانش در کنار نظریه پرکتیس، دیدگاهی منعطف و زمینه‌مند درباره عاملیت، ابزار و ساختار ارائه می‌دهد و می‌تواند به تحلیل پیچیدگی‌های تغییر در سازمان‌ها، به‌ویژه در سطوح اجرایی و عملیاتی، عمق ببخشد.

- **نظریه یادگیری سازمانی**: به‌ویژه مفاهیمی چون یادگیری ضمنی و تجربی می‌توانند در تحلیل چگونگی ایجاد، تغییر و انتقال پرکتیس‌ها مفید واقع شوند.

- **رویکردهای فرهنگی** - **تفسیری** در علوم اجتماعی (نظیر هرمنوتیک یا قوم‌نگاری سازمانی) برای تحلیل معنایی پرکتیس‌ها، نمادها، زبان و تفسیرهای اجتماعی از عملکرد روزمره.

۲. تمرکز بر ایجاد و تثبیت پرکتیس‌ها به‌عنوان جریان مطالعاتی مستقل

توصیه دوم، تمرکز مشخص بر مسئله تحول و تغییر پرکتیس‌ها است. تاکنون بخش عمده‌ای از مطالعات پرکتیسی معطوف به توصیف و تحلیل پرکتیس‌های موجود بوده‌اند. اما یک جریان پژوهشی بسیار مهم و نسبتاً مغفول، پرداختن به سؤالات زیر است:

- چگونه می‌توان پرکتیس‌های جدید را در یک سازمان یا نظام اجتماعی ایجاد کرد؟
- چه عواملی موجب تغییر پرکتیس‌های جاافتاده می‌شوند؟
- چگونه پرکتیس‌ها در گذر زمان تثبیت و نهادینه می‌شوند؟
- در فرآیند تثبیت، چه نقش‌هایی برای روایت، ابزار، بدنه دانشی، و سیاست‌های سازمانی قابل شناسایی است؟
- چه رابطه‌ای میان تغییر پرکتیس‌ها و تغییر هویت یا ساختارهای نهادی وجود دارد؟

پاسخ به این پرسش‌ها می‌تواند به تولید نظریه‌هایی کاربردی درباره سیاست‌گذاری تغییر، نوآوری اجتماعی، آموزش و توانمندسازی منجر شود. این مطالعات می‌توانند به صورت مطالعات مداخله‌ای طراحی شوند، که در آن پژوهشگر نه تنها ناظر بلکه کنش‌گر تحول نیز هست.

منابع

1. Ahrens, T., & Chapman, C. S. (2007). Management accounting as practice. *Accounting, organizations and society*, 32(1-2), 1-27.
2. Arnaud, N., Faure, B., Mengis, J., and Cooren, F. (2018). Interconnecting the practice turn and communicative approach to organizing: A new challenge for collective action: Introduction to the Special Issue, *Management*, 2(2), pp. 691-704.

3. Alvesson, M. & Spicer, A. (2019). Neo-Institutional Theory and Organization Studies: A Mid-Life Crisis?. *Organization Studies*, 40(2), pp. 199-218.
4. Alvesson, M., & Kärreman, D. (2011). Decolonializing Discourse: Critical Reflections on Organizational Discourse Analysis. *Human Relations*, 64(3), 327-350
5. Brennan, N., and Kirwan, C., 2015. Audit Committees: practices, practitioners and praxis of governance. *Accounting, Auditing and Accountability*, 28(4), pp. 466-493
6. Bourdieu, P. (1977). Outline of a theory of practice. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Bueger, Ch. (2014). Pathways to practice: praxiography and international politics. *European Political Science Review*, 6:3, 383-406.
8. Bueger, C., and F. Gadinger. (2018). Doing Praxiography: Research Strategies, *Methods and Techniques*. In *International Practice Theory*, 131-161. Cham: Palgrave Macmillan.
9. Brown, J., and Duguid, P. (2001). Knowledge and Organization: A Social-Practice Perspective. *Organization Science*, 12(2), pp. 198-213.
10. Corradi, G., Gherardi, S., and Verzelloni, L. (2010). Through the practice lens: Where is the bandwagon of practice-based studies heading? *Management Learning*, 41(3), 265-83.
11. Cohen, I. J. (1996). Theories of Action and Praxis. In B. S. Turner (ed.), *The Blackwell Companion to Social Theory*, 2, 73-111.
12. Dipboye, R. L. (2018). Social Processes in Organizations. *Emerald review of industrial and organizational psychology*.
13. Feldman, M. S. and Orlikowski, W. J. (2011). Theorizing Practice and Practicing Theory. *Organization Science*, 22(5), 1240-53.
14. Gunn, C. N. (2022). Organizational governance: a praxiography of three cricket clubs in Lancashire, Doctoral dissertation, *Business Administration at the University of Central Lancashire*.
15. Golsorkhi, D. Rouleau, L., Seidl, D., and Vaara, E. (2014). What is Strategy as Practice? In: Rouleau, D., Seidl, D., Vaara, E., Golsorkhi, D. (eds.). Cambridge Handbook of Strategy as Practice. Cambridge: Cambridge University, pp. 1-45.
16. Geiger, D. (2009). Revisiting the concept of practice: Toward an argumentative understanding of practicing. *Management Learning*, 40(2), 129-44.
17. Gherardi, S. (2019). How to Conduct a Practice-Based Study: Problems and Methods. Edward Elgar Publishing.
18. Hui, A., Schatzki, T.R., and Shove, E., (eds.) (2017). The nexus of practices: connections, constellations, practitioners. *Oxon: Routledge*.
19. Heisserer, B., and Rau, H., (2015). Capturing the consumption of distance? From practice theory to the empirical investigation of everyday travel. *Journal of Consumer Culture*, 17(3), pp. 1-21.
20. Jarzabkowski, P., and Bednarek, R., (2018). Toward a social practice theory of relational competing. *Strategic Management Journal*, 39, pp. 794-829.
21. Lammi, I. (2018). A Practice Theory in Practice. Analytical Consequences in the Study of Organization and Socio-Technical Change. PhD. Uppsala: *University of Uppsala*.
22. Leith, D., & Yerbury, H. (2019). Knowledge sharing and organizational change: Practice interactions in Australian local government. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(4), 1041-1051.
23. Kemmis, S. (2010). Research for praxis: Knowing doing. *Pedagogy, Culture & Society*, 18(1), 9-27.
24. Kuo, W. P. (2019). Living with abnormal drought in rain-soaked Taiwan: Analysis of water consumption practices and discourses. *Anthropological Notebooks*, 25(2).
25. Koopman, Colin, and Tomas Matza. 2013. Putting Foucault to Work: Analytic and Conceptual in Foucaultian Inquiry. *Critical Inquiry* 39 (4): 817-840
26. Lounsbury, Michael, and Marc J. Ventresca .2003). The new structuralism in organizational theory. *Organization*, 10: 457-480.
27. Mylan, Josephine & Southerton & Dale (2017). The Social Ordering of an Everyday Practice: The Case of Laundry, *Sociology*.
28. Muller, Sophie Merit. (2016). Becoming the Phenomenon? An Alternative Approach to Reflexivity in Ethnography. *Qualitative Inquiry* 22 (9): 705-717.

29. Miettinen, R., D. Samra-Fredericks and D. Yanow (2009), Return to practice: an introductory essay, *Organization Studies* 30(12): 1309–1327.
30. Nicolini, D. (2012). Practice Theory, Work and Organization. An Introduction. Oxford, England: *Oxford University Press*.
31. Nicolini, D., (2017). Practice Theory as a Package of Theory, Method, and Vocabulary: Affordances and Limitations. In: Jonas, M., Littig, B., Wroblewski, A. (eds.) *Methodological Reflections on Practice-Oriented Theories*. Springer [e-book], pp. 19-34.
32. Narayanan, V., & Adams, C. A. (2017). Transformative change towards sustainability: the interaction between organisational discourses and organisational practices. *Accounting and Business Research*, 47(3), 344-368.
33. Ortner, S. (1984). Theory in anthropology since the 60s. *Comparative Studies in Society and History*, 26/1, 126–66.
34. Pickford, H. W. (2017). Poiesis, praxis, aisthesis: *Remarks on Aristotle and Marx*. *Aesthetic Marx*, 23-48.
35. Rouse, J. (1999). Understanding scientific practices: cultural studies of science as a philosophical program. In M. Biagioli (ed.), *The Science Studies Reader*. New York: *Routledge*, 442–56.
36. Rouse, J. (1996). Engaging science: How to Understand its Practices Philosophically, Ithaca: *Cornell University Press*.
37. Rouse, J. (2007). Social practices and normativity. *Philosophy of the social sciences*, 37(1), 46–56.
38. Reckwitz, A. (2002). Toward a theory of social practices: a development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5(2).
39. Stanley, B. Shove, E. Carmona, C. & Kelly, M. P. (2016). Theories of practice and public health: understanding (un)healthy practices, *Critical Public Health*, Vol. 26, No.
40. Seidl, D., & Whittington, R. (2014). Enlarging the Strategy-as-Practice Research Agenda: Towards Taller and Flatter Ontologies. *Organization Studies*, 35(10), 1407–1421.
41. Schatzki, T. R. (1996). Social Practices: A Wittgensteinian approach to human activity and the social. Cambridge: *Cambridge University Press*.
42. Schatzki, T. R. (2002). The site of the social: A philosophical exploration of the constitution of social life and change. University Park, PA: *Pennsylvania State University Press*.
43. Schatzki, T. R. (2005). The Sites of Organizations. *Organization Studies*, 26, 465–84.
44. Schatzki, T. R. (2006). The time of activity. *Continental Philosophy Review*, 39(2), 155–82.
45. Schatzki, T. R. (2011). The timespace of human activity: On performance, society, and history as indeterminate teleological events. *Plymouth: Lexington Books*.
46. Schatzki, T. (2016). Keeping track of large social phenomena. *Geographische Zeitschrift*, 104(1), 4–24.
47. Schatzki, T. (2017). Persons and practices. *Management Theory and Practice*, 7(1), 26–53.
48. Shove, E., Pantzar, M., & Watson, M. (2012). The dynamics of social practices: Everyday life and how it changes. *Thousand Oaks: Sage*.
49. Smallman, C., 2007. The process of governance: through a practice lens. *Managerial Law*, 49(5-6), pp. 236-248
50. Taylor, C. (1971). Interpretation and the sciences of man. *The Review of Metaphysics*, 25(1): 3–51.
51. Therborn, G. (2014). Social practice, social action, social magic. *Acta sociológica*, 16(3), 157-174.
52. Hutchins, E. (1995). Cognition in the Wild. *Cambridge, MA: MIT Press*.
53. Hui, A., Schatzki, T., & Shove, E. (Eds.). (2017). The nexus of practices: Connections, constellations, practitioners. *Abingdon: Routledge*.
54. Latour, B. (2005). Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory. Oxford: *Oxford University Press*.

-
58. Langley, A., & Tsoukas, H. (2017). *The Sage Handbook of Process Organization Studies*. SAGE Publication
59. Loscher, G., Splitter, V., & Seidl, D. (2019). Theodore Schatzki's theory and its implications for organization studies. *Management, Organizations and contemporary social theory*. London: Routledge.
60. Lawrence, T. B., Suddaby, R., and Leca, B. (2009). Institutional work: actors and agency in institutional studies of organizations. Cambridge, *Cambridge University Press*.
61. Weick, K. E. (1979). *The social psychology of organizing* (2nd edn.). Reading, MA: McGraw Hill.
62. Warde A., (2005). Consumption and Theories of Practice. *Journal of Consumer Culture*, 5(2), p.131-153.
63. Wainwright, J. (2022). Praxis. *Rethinking Marxism*, 34(1), 41-62.
64. Whittington, R., 2006. Completing the Practice Turn in Strategy Research. *Organization Studies*, 27(5), pp. 613-634.
65. Zhang, B. H., & Ahmed, S. A. (2020). Systems Thinking—Ludwig Von Bertalanffy, Peter Senge, and Donella Meadows. *Science education in theory and practice: an introductory guide to learning theory*.